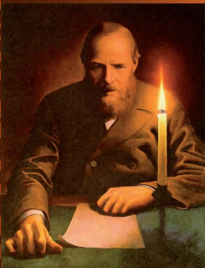

Fiodor Michajlovič

DOSTOJEVSKIJ

Rusko a Európa

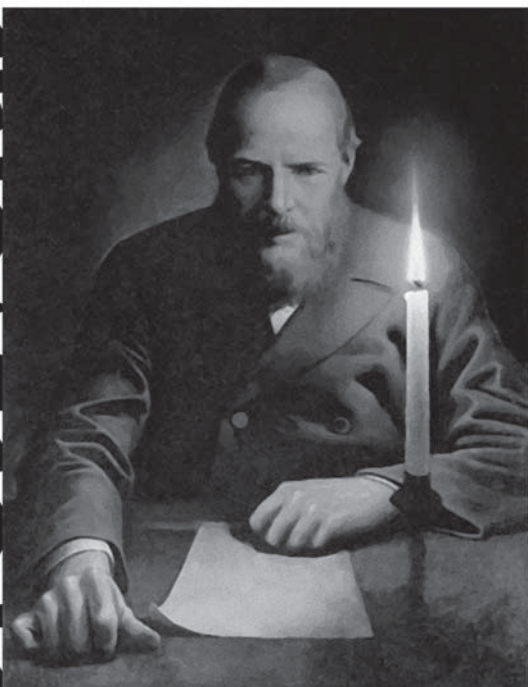
Z Denníka spisovateľa

Prvé slovenské vydanie

EUROPA

Fiodor Michajlovič

DOSTOJEVSKIJ

Rusko a Európa

Z Denníka spisovateľa

edícia

PREMENA

zväzok 23

.

EUROPA

Fiodor M. Dostojevskij: Rusko a Európa, Z Denníka spisovateľa

Preklad © Ivana Kupková 2010

Zostavil a doslov napísal © Valerij Kupka 2010

Cover design © Martin Vrabec 2010

Sadzba © bee&honey, s.r.o. (www.beeandhoney.sk) 2010

Ako dvadsiaty tretí zväzok edície Premena vydalo © Vydavateľstvo
Európa, s.r.o. 2010

Prvé slovenské vydanie

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89111-66-4

Владимир Брусилов

Február

O tom, že všetci sme dobrí ľudia. Podobnosť ruskej spoločnosti s maršalom Mac Mahonom

Prvé číslo *Denníka spisovateľa* sa stretlo s priaznivým ohlasom: takmer nikto nenadával, teda aspoň v literárnej kritike, a inde neviem. Ak aj niekto v literárnej kritike nadával, bolo to zanedbateľné. *Peterburské noviny* sa v úvodníku poponáhľali pripomenúť čitateľom, že nemám rád deti, mládež a mladú generáciu, a v rovnakom čísle dolu vo svojom podčiarniku prevzali z môjho „*Denníka*“ celú poviedku *Chlapec u Krista na Vianoce*, svedčiacu prinajmenšom o tom, že nie celkom nenávidím deti. Ale toto sú maličkosti, toto je nič, mňa trápi iba jedna otázka: Je alebo nie je dobré, že som ulahodil všetkým? Je to zlé alebo dobré? Čo ak je to práve zlé? Vlastne nie, prečo, nech to radšej bude dobré, a nie zlé, a pri tom aj zostanem.

Veď predsa v skutočnosti sme všetci dobrí ľudia, nuž, samozrejme, až na tých zlých. Ale v súvislosti s tým musím poznamenať jedno: u nás možno zlých ľudí ani nemáme, máme iba ak ničomníkov. Na zlých sme ešte nedozreli. Nesmejte sa mi, ale radšej porozmýšľajte: došli sme predsa až tak ďaleko, že keďže sme nemali svojich zlých ľudí (popri hojnom počte oných ničomníkov), boli sme svojho času ochotní napríklad mimoriadne si čtiť rôzne zlé postavičky, ktoré sa vyskytli medzi našimi literárnymi typmi a väčšinou boli prevzaté zo zahraničia. A nielenže sme si ich ctili – otrocky sme sa usilovali ich napodobňovať v skutočnom živote, kopírovali sme ich a šli sme sa v tom až pretrhnúť. Len si spomeňte: vari u nás bolo málo Pečorinov, ktorí po prečítaní *Hrdinu našich čias* skutočne a naozaj narobili veľa svinstiev? Otcom týchto zlých postavičiek v našej literatúre bol Silvio v novele *Výstrel*, ktorého naivný a ušľachtilý Puškin

prevzal od Byrona. A aj sám Pečorin zabil Grušnického len preto, že nebol v tej svojej uniforme dosť vzhľadný a na plesoch vyššej spoločnosti v Petrohrade v očiach nežného pohlavia len málo vyzeral ako fešák. Ak sme si svojho času tak ctili a vážili tieto zlé postavičky, bolo to len preto, že pôsobili dojemom ľudí s akousi *trvácnuou* nenávisťou, na rozdiel od nás Rusov, ako je známe, ľudí s celkom netrvácnuou nenávisťou, a pre túto črtu sme sebou vždy a obzvlášť pohrdali. Rusi nedokážu dlho a seriózne nenávidieť, a nielen ľudí, ale aj necnosti, zadubenosť, despotizmus, tmárstvo, no a všetky ostatné spiatočnicke veci. U nás je každý ochotný hneď sa pomeriť, dokonca pri prvej príležitosti, no nie? Veď naozaj, len si pomyslíte, prečo máme jeden druhého nenávidieť? Pre zlé skutky? Lenže to je predsa téma náramne háklivá, náramne chúlостivá a náramne nespravodlivá – skrátka, dvojsečná, prinajmenšom v súčasnosti je lepšie sa do nej nepúšťať. Zostáva nám nenávisť pre presvedčenie, ale tuto už vôbec neverím na serióznosť našich nenávisťí. Mali sme tu kedysi napríklad slavianofilov a západníkov a tí medzi sebou veľmi bojovali. No teraz sa zrušením nevoľníctva dovŕšila reforma Petra I. a nastalo všeobecné *sauve qui peut*¹. A slavianofilí a západníci sa zrazu zhodujú na tej istej myšlienke, že teraz treba všetko čakať od ľudu, že sa ľud postavil na nohy a kráča a že on a jedine on bude mať u nás posledné slovo. Zdá sa, že tu by sa slavianofilí a západníci mohli hádam aj zmieriť, stalo sa však niečo iné: slavianofilí veria v ľud, pretože mu priznávajú vlastné, preňho charakteristické princípy, a západníci sú ochotní veriť v ľud len pod podmienkou, že ľud nemá žiadne vlastné princípy. A tak bitka pokračuje, no, čo na to poviete? Ja dokonca neverím ani tejto bitke: bitka je jedno a láska druhé. A prečo by sa bijúci nemohli zároveň mať radi? Naopak, u nás sa to stáva dokonca veľmi často, v prípadoch, keď sa pobijú až pridobrí ľudia. Ale prečo nie sme dobrí ľudia (samozrejme, zasa okrem oných ničomníkov)? Bijeme sa predsa hlavne a iba

¹ Potopa; *dosl.* poplašný signál: „Zachráň sa, kto môžeš!“ (*fr.*)

preto, že teraz už prišiel čas nie teórií, nie potýčok v časopisoch, ale čas činov a praktických riešení. Zrazu bolo potrebné hovoriť k veci – o výchove, pedagogike, železničiach, samospráve, zdravotníctve atď., atď., o stovkách tém, ale najmä hneď teraz a čo najskôr, aby sa veci nezdržovali; no keďže my všetci sme si za dvesto rokov odvykli od akýchkoľvek činov a sme už úplne neschopní urobiť čo aj minimum, je prirodzené, že si všetci zrazu skočili do vlasov, a dokonca tak, že čím viac niekto pocítil, že je neschopný, tým viac sa púšťal do bitky. Čo je na tom zlé? – pýtam sa vás. Je to len dojímavé a nič viac. Pozrite sa na deti: deti sa bijú práve vtedy, keď sa ešte nenaučili vyjadrovať svoje myšlienky, no a my to robíme presne tak isto. No a čo, na tom nie nič bezútešné, naopak, čiastočne to len dokazuje našu sviežosť a takpovediac nedotknutosť. Tak povedzme u nás, napríklad v literatúre, si z dôvodu nedostatku myšlienok nadávajú všetkými možnými slovami naraz: je to nanič postup, naivný, taký, aký pozorujeme len u primitívnych národov, ibaže ešte aj v tom je, namojveru, niečo takmer dojímavé: práve tá neskúsenosť, tá detinská neschopnosť ešte aj vynadať, ako treba. Vôbec nežartujem a neposmievam sa: tu u nás je všeobecne rozšírené čestné a radostné očakávanie dobra (hovorte si, čo chcete, ale je to tak), túžba po spoločnej veci a všeobecnom blahu a to je prednejšie ako každý egoizmus, túžba veľmi naivná a plná viery, a pritom v nej nie je žiadna separácia, kastovníctvo, a ak sa aj vyskytne v nedôležitých a zriedkavých prípadoch, tak ako niečo zanedbateľné, čím všetci opovrhujú. Toto je veľmi dôležité, viete prečo: preto, že to nielenže nie je málo, ale dokonca je to veľmi veľa. A to by nám aj stačilo: načo nám treba ešte nejakú „trvácnu nenávisť“? Čestnosť a úprimnosť našej spoločnosti sú nielen nepochybné, ale dokonca bijú do očí. Dobré sa pozrite a uvidíte, že u nás je na prvom mieste viera v ideu, v ideál, a pozemské slasti až potom. Áno, aj u nás sa zlým postavičkám darí postarať sa o svoje záležitosti, dokonca v celkom opačných významoch, a zdá sa, že v súčasnosti ešte nepomerne lepšie než kedykoľvek predtým,

ale zato tieto naše naničhodné postavičky nikdy nemajú vlastný názor a nikdy nie sú na vedúcich miestach, naopak, hoci aj mali najvyššie hodnosti, neraz boli nútení servilne sa prispôsobovať vôli ľudí ideálnych, mladých, z ich pohľadu odťažitých a smiešnych, a chudobných. V tomto zmysle je naša spoločnosť rovnaká ako ľud, ktorý si tiež cení svoju vieru a svoj ideál viac než všetko svetské a pomimutélné, a toto je dokonca hlavný styčný bod medzi spoločnosťou a ľudom. Tento idealizmus je príjemný v jednom i druhom prípade: veď taký keď sa stratí, už sa potom nedá kúpiť za žiadne peniaze. Hoci náš ľud zachvátil morálny rozklad, a dnes ešte väčšmi než kedykoľvek predtým, zatiaľ nikdy v ňom nebola anarchia a nikdy ani ten najväčší podliak z ľudu nepovedal: „Treba to robiť tak, ako to robím ja“, naopak, vždy bol presvedčený a nešťastný, že koná nepekne a že existuje niečo oveľa lepšie než on a jeho činy. A ľud má aj veľké ideály, a to je hlavné: okolnosti sa zmenia, veci sa zlepšia, morálny rozklad možno z ľudu opadne a ušľachtilé princípy mu predsa len zostanú, ešte neochvejnejšie a svätejšie než kedykoľvek predtým. Naša mládež hľadá hrdinské činy a obete. Dnešný mladý muž, o ktorom sa v rôznych súvislostiach tak veľa hovorí, často zbožňuje ten najnaivnejší paradox a obetuje preň všetko na svete, osud, život, ale to všetko iba preto, že považuje svoj paradox za pravdu. Je to len vec nevzdelanosti: príde svetlo a samy od seba sa objavia iné názory, a paradoxy sa stratia, no zato sa nestratí jeho čisté srdce, túžba po obetovaní sa a hrdinských činoch, ktorá z neho dnes tak vyžaruje – a to je zo všetkého najlepšie. Nuž ale iná vec a iná otázka je, čo konkrétne my všetci, čo sa usilujeme o všeobecné blaho a čo zhodne túžime po úspechu spoločnej veci, – čo konkrétne považujeme za prostriedky na ich dosiahnutie? Musíme si priznať, že u nás sme sa v tomto ohľade ešte nie celkom zohrali, ba je to dokonca tak, že naša súčasná spoločnosť v tomto značne pripomína maršala Mac Mahona. Na jednej zo svojich ciest po Francúzsku, celkom nedávnej, ctený maršal v jednom zo svojich slávnostných ďakovných prejavov akémusi starostovi (Francúzi

majú veľmi radi všelijaké privítacie a ďakovné prejavy) vyhlásil, že podľa jeho názoru celá politika spočíva len v slovách: „Láska k vlasti.“ Tento názor maršal vyslovil, keď celé Francúzsko takpovediac napäto očakávalo, čo povie. Názor je to zvláštny, nepochybne chvályhodný, ale pozoruhodne neurčitý, pretože onen starosta by mohol jeho excelencii oponovať, že je aj taká láska, ktorou možno vlast' i zahubiť. Starosta však, samozrejme, neoponoval, lebo sa bál, že sa mu dostane odpovede: „J'y suis et j'y reste!”² – na inú vetu sa ctený maršal asi nezmôže. No hoci by to bolo aj takto, predsa len je to presne tak ako v našej spoločnosti: všetci sa zhodneme na láske ak už nie k vlasti, tak k spoločnej veci (slová nič neznamenajú), no čo chápeme pod prostriedkami na jej dosiahnutie, a nielen pod prostriedkami, ale aj pod samotnou spoločnou vecou – v tom nemáme jasno rovnako ako maršal Mac Mahon. A preto hoci som niektorým ľuďom aj ulahodil a cením si, že mi podali priateľskú ruku, veľmi si to cením, jednako tuším, že v ďalších detailoch môže dôjsť k mimoriadne veľkým nedorozumeniam, pretože predsa nemôžem vo všetkom so všetkými súhlasiť, nech by som bol akokoľvek ústupčivý.

² „Povedal som a basta!“, dosl. Som tu a tu aj zostanem. (fr.)

O láske k ľudu, nevyhnutná dohoda s ľudom

Tak napríklad v januárovom čísle „*Denníka*“ som napísal, že náš ľud je hrubý a obmedzený, vydaný napospas tmárstvu a morálnemu rozkladu, „barbar čakajúci na svetlo“. No medzitým som si v *Bratskej pomoci* (zborník, ktorý pre Slovanov bojujúcich za svoju slobodu vydal Slovanský výbor) práve prečítal – v článku nezabudnuteľného a všetkým Rusom drahého nebohého Konstantina Aksakova –, že ruský ľud je už dávno kultúrny a „vzdelaný“. A čo? Vari som zostal v rozpakoch z takého očividného rozporu medzi mojím názorom a názorom Konstantina Aksakova? Vôbec nie, som presne toho istého názoru, vrúcne a dávno s ním súhlasím. Ako teda môžem zosúladiť takéto protirečenie? Ide však práve o to, že podľa mňa sa to dá zosúladiť veľmi ľahko, ale podľa iných sú, na moje prekvapenie, tieto dve témy dodnes nezosúladiťelné. U Rusa z pospolitého ľudu treba vedieť abstrahovať jeho krásu od nenašského barbarstva. Okolnosti takmer celých ruských dejín na náš ľud vplývali natoľko demoralizujúco a natoľko bol rozvracaný, pokúšaný a ustavične týraný, že je až nepochopiteľné, ako to vôbec mohol prežiť a zachovať si pritom ľudskú podobu, nieto ešte jej krásu. No on si zachoval aj krásu tejto podoby. Ten, kto je skutočným priateľom ľudstva, komu aspoň raz ležalo na srdci utrpenie ľudu, ten pochopí a ospravedlní všetko to bezodné nenašské bahno, do ktorého je namočený náš ľud, a dokáže v tom bahne nájsť brilianty. Opakujem: nesúďte ruský ľud podľa ničomností, ktorých sa tak často dopúšťa, ale podľa tých vznešených a svätých vecí, po ktorých aj pri svojich najväčších ničomnostiach prahne. Napokon, nie všetci prostí ľudia sú ničomníci, sú medzi nimi doslova svätci, a ešte akí: sami žiaria, a aj nám všetkým svietia na cestu! Som akosi slepo presvedčený, že medzi ruským ľudom niet takého podliaka a ničomníka, ktorý by nevedel, že je podlý a ničomný, zatiaľ čo u iných to býva tak, že človek urobí ničomnosť, a ešte sa ňou sám chváli, vydáva svoje ničomnosti za zákonité, tvrdí, že práve

v nich spočíva *l'Ordre*³ a svetlo civilizácie, a nešťastný človek dopadne tak, že tomu úprimne, slepo a dokonca poctivo verí. Nie, nesúdte náš ľud podľa toho, aký je, ale podľa toho, aký by chcel byť. A jeho ideály sú veľké a sväté, a práve ony ho zachránili v obdobiach múk, ony od vekov zrástli s jeho dušou a navždy ju obdarili prostodušnosťou a čnosťou, úprimnosťou a veľkorysým, všetkému otvoreným myslením, a to všetko v tej najprítlačlivejšej harmonickej jednote. A ak je pri tom toľko veľa bahna, prostého Rusa to samého najviac bolí, a on verí, že to všetko je len záležitosť nenašská a dočasná, mámenie zmyslov, že tma sa skončí a že raz určite zažijú večné svetlo. Nebudem tu spomínať jeho historické ideály, jeho Sergijov, Teodosijov Pečerských, a ani Tichona Zadonského. Mimochodom, koľkí poznajú Tichona Zadonského? Prečo to chcete takto – vôbec nič nevedieť a dať si slovo vôbec nečítať? Nemáte čas alebo čo? Verte mi, vážení, že by ste sa, na svoje prekvapenie, dozvedeli nádherné veci. No prejdem radšej k našej literatúre: všetko, čo je v nej skutočne krásne, pochádza z ľudu, počnúc skromnou, prostomyseľnou postavou Belkina, ktorú vytvoril Puškin. U nás predsa všetko vyšlo z Puškina. Jeho orientácia na ľud v takom ranom období jeho tvorivej činnosti bola taká nevidaná a prekvapivá, predstavovala na tie časy taký nový jazyk, že to možno vysvetliť ak už nie zázrakom, tak potom neobyčajnou veľkosťou génia, ktorého, mimochodom, ešte stále nedokážeme oceniť. Nebudem sa zmieňovať o čisto ľudových postavách, ktoré sa objavili v našej dobe, ale spomeňte si na Oblomova, spomeňte si na Turgenevovo *Šľachtické hniezdo*. Tu, samozrejme, nie je ľud, no všetko, čo je na týchto Gončarovových a Turgenevových postavách nepominuteľné a krásne, to všetko pochádza z toho, že prišli do styku s ľudom – tento dotyk s ľudom im dodal neobyčajnú silu. Prevzali od neho jeho prostomyseľnosť, čistotu, pokoru, otvorenosť mysle a dobrosrdečnosť ako opak všetkého pokriveného, falošného, nenašského a otrocky

³ Poriadok. (*fix*)

prevzatého. Nečudujte sa, že som zrazu začal hovoriť o ruskej literatúre. No zásluhou našej literatúry je práve to, že sa takmer úplne celá, prostredníctvom svojich najvýznamnejších predstaviteľov, a najmä celej našej inteligencie, podobným, sklonila pred pravdou ľudu, uznala ideály ľudu za skutočne krásne. Koniec koncov, bola nútená vziať si ich za vzor sčasti dokonca mimovoľne. Naozaj, zdá sa, že svoju úlohu tu pravdepodobne zohrala skôr umelecká intuícia než dobrá vôľa. No o literatúre zatiaľ stačilo, veď aj hovoriť o nej som začal len v súvislosti s ľuďom.

Otázka ľudu a názoru naň, pochopenia ľudu je dnes u nás tá najdôležitejšia otázka, v ktorej tkvie celá naša budúcnosť, je to dokonca mojím spôsobom naša pre prax najnevyhnutnejšia otázka. A predsa je ľud pre nás všetkých stále ešte len teóriou a ďalej pre nás zostáva záhadou. My všetci, čo milujeme ľud, sa naň dívame ako na teóriu a vôbec nikto z nás asi nemiluje ľud taký, aký naozaj je, ale len taký, aký sme si ho každý z nás predstavili. Je to dokonca tak, že keby sa neskôr ukázalo, že ruský ľud nie je taký, aký sme si ho predstavovali, my všetci by sme sa ho asi, bez ohľadu na našu lásku k nemu, bez štipky ľútosti okamžite zriekli. Hovorím o všetkých, slavianofilov nevynímajúc: tí by možno boli dokonca horší ako ostatní. Pokiaľ ide o mňa, nebudem tajiť svoje názory práve preto, aby som jasnejšie vymedzil smer, ktorým sa ďalej bude uberať môj „Denník“, aby som predišiel nedorozumeniam, takže každý bude dopredu vedieť, či mu stojí za to podať mi priateľskú literárnu ruku alebo nie. Ja si myslím toto: Sotva sme my takí dobrí a skvelí, aby sme mohli sami seba dať za ideál ľudu a žiadať od neho, aby sa bezpodmienečne stal takým ako my. Nečudujte sa otázke položenej z takého nezmyselného uhla pohľadu. No táto otázka sa u nás inak nikdy ani nekládla: „Čo je lepšie – my alebo ľud? Má ľud nasledovať nás alebo my ľud?“ – toto teraz hovoria všetci, čo majú aspoň štipku rozumu v hlave a štipku starosti o spoločnú vec v srdci. A preto aj ja odpoviem úprimne: naopak, to my sa musíme skloniť pred ľuďom a očakávať od neho všetko, myšlienku i názor,

skloniť sa pred pravdou ľudu a uznať ju za pravdu, dokonca aj v takom hroznom prípade, keby čiastočne vychádzala z Minejí. Slovom, musíme sa pred ním pokorne skloniť ako márnratné deti, ktoré dvesto rokov neboli doma, no jednako sa vrátili, predsa len ako Rusi, čo je koniec koncov naša veľká zásluha. Avšak na druhej strane skloniť sa musíme len pod jednou podmienkou, a to *sine qua non*: aby aj ľud od nás prijal mnohé z toho, čo sme si so sebou priniesli. Nemôžeme sa predsa pred ním úplne ponížiť, dokonca ani pred jeho pravdou, nech je akákoľvek, naše nech zostane naším a nedáme si to za nič na svete, dokonca ani, v krajnom prípade, za šťastie zjednotenia s ľuďom. V opačnom prípade nech už radšej obaja zahynieme osve. Ale opačný prípad nikdy nenastane, som absolútne presvedčený, že to *niečo*, čo sme si so sebou priniesli, naozaj existuje, že to nie je ilúzia, ale má svoj obsah a formu i váhu. Napriek tomu znovu opakujem, mnohé, čo nás čaká, je pre nás taká záhada, že je strach na to čo i len čakať. Existujú napríklad predpovede, že civilizácia skazí ľud, je to vraj taký chod vecí, pri ktorom spolu so spasením a svetlom príde toľko lži a falše, toľko zmätku a tých najväčších zlozvykov, že azda až v budúcich pokoleniach, možno znova až o dvesto rokov, vyklíčia dobré semená, no je možné, že naše deti a nás čaká niečo hrozné. Je to podľa vás tak, vážení? Má vari náš ľud predurčené bezpodmienečne prejsť ďalšiu novú fázu morálneho rozkladu a lži, ako sme ju prešli my naočkovaní civilizáciou? (Myslím, že nikto nespochybní, že sme našu civilizáciu začali morálnym rozkladom.) Rád by som počul v tejto súvislosti niečo potešiteľnejšie. Veľmi rád by som uveril, že náš ľud je taký obrovský, že sa v ňom samy od seba zničia všetky nové kalné prúdy, ak by odniekiaľ znenazdania začali tiecť. Tak k tomuto priložte ruku, pričíňme sa spolu, každý svojím „mikroskopickým“ dielom, aby sa veci vyvíjali jednoduchšie a bezchybnejšie. Pravda, my sami tu nevieme nič, my iba „milujeme vlast“, nevieme sa zhodnúť na prostriedkoch a ešte veľakrát sa pohádame; lenže keď už sme sa dohodli, že sme dobrí ľudia, tak nech už bude čokoľvek, všetko sa

nakoniec predsa len dá do poriadku. V toto verím. Opakujem: ide o to, že sme si za dvesto rokov odvykli od akýchkoľvek činov, o nič viac. No a práve preto sme ukončili naše „kultúrne obdobie“ tým, že sme si napospol prestali navzájom rozumieť. Samozrejme, hovorím len o seriózných a úprimných ľuďoch – to len oni si navzájom nerozumejú, a špekulanti, to je už iná vec, tí si vždy rozumeli...

Sny o Európe

„A v Európe a všade to vari nie je také isté, vari sa zo všetkých tamojších zjednocujúcich síl, na ktoré sme sa tak spoliehali, nestala smutná ilúzia, vari tam nenastal ešte horší rozklad a separácia ako u nás?“ To je otázka, ktorej sa u nás človek nevyhne. Veď ktorý ozajstný Rus nerozmýšľa predovšetkým o Európe?

Áno, zdanlivo je to tam možno ešte horšie ako u nás, hádam len historická podmienenosť separácií je tam očividnejšia, no o to je to tam azda bezútešnejšie. Práve v tom, že u nás je najťažšie dospieť k nejakej zmysluplnej príčine a dopátrať sa k všetkým koncom našich potrhávaných nití – práve v tom spočíva pre nás akási útecha: nakoniec zistia, že mrhať silami je nedospelé a celkom nezmyselné, napoly umelé a vyprovokované, a napokon možno budú ochotní sa dohodnúť. Takže ešte stále je nádej, že sa zväzok znova dá dokopy. Tam, v Európe sa už nijaký zväzok viac nezviaže, tam sa všetko neseparovalo ako u nás, ale vyspelo, jasne a zreteľne, tam skupiny a jednotlivci dožívajú posledné chvíle a sami o tom vedia, avšak ani trochu nechcú ustúpiť jeden druhému a radšej zomrú, ako by mali ustúpiť.

Mimochodom, u nás teraz všetci hovoria a mieri. Všetci predpovedajú dlhý mier, všade vidia jasný obzor, spolky a nové sily. Dokonca aj v tom, že v Paríži nastolili republiku, vidia mier, dokonca aj v tom, že tú republiku nastolil Bismarck – aj v tom vidia mier. V zhode medzi veľkými východnými mocnosťami nesporne vidia veľké záruky mieru, a niektoré z našich novín dokonca aj v dnešných hercegovinských nepokojoch namiesto svojich nedávnych obáv zrazu začali badať nepochybné príznaky trvácnosti európskeho mieru (mimochodom, vari nie preto, že sa kľúč k hercegovinskej otázke ocitol tiež v Berlíne a tiež v skrinke kniežat'a Bismarcka?). No zo všetkého najviac sa u nás tešia z francúzskej republiky. Mimochodom, prečo Francúzsko

d'alej ostáva najdôležitejšie v Európe, aj keď ho Berlín porazil? Aj tá najmenšia udalosť vo Francúzsku dodnes vzbudzuje v Európe viac sympatií a pozornosti než hocikedy aj veľká berlínska. Nesporne preto, že táto krajina je odjakživa krajinou prvého kroku, prvého pokusu a prvej iniciatívy ideí. Preto všetci odtiaľ nepochybne čakajú aj „začiatok konca“: veď kto prvý urobí ten osudný a konečný krok, ak nie Francúzsko?

A možno preto práve v tejto „pokrokovej“ krajine vzniklo najviac najnezmieriteľnejších „separácií“. Mier je tam celkom nemožný, až do samého „konca“. Keď všetci v Európe víтали republiku, tvrdili, že Francúzsko a Európa ju potrebujú už len preto, že len za nej bude „vojna pomsty“ s Nemeckom nemožná a že jedine republika, zo všetkých foriem vlády, ktoré si ešte nedávno robili nárok na Francúzsko, sa neodváži a nebude sa chcieť na ňu podujat'. A pritom je to všetko ilúzia – aj republika bola vyhlásená práve za účelom vojny, ak nie s Nemeckom, tak s ešte nebezpečnejším súperom – súperom a nepriateľom celej Európy – s komunizmom, a tento súper teraz, za republiky, povstane oveľa skôr, ako by to bolo za akejkol'vek inej formy vlády! Každá iná forma vlády by s ním uzavrela dohodu a tým by oddialila rozuzlenie, ale republika mu v ničom neustúpi, ba dokonca ho sama vyzve a prvá ho prinúti ísť do boja. Takže nech nevrdia, že „republika znamená mier“. A vlastne, kto tentoraz vyhlásil republiku? Samí buržuovia a drobní súkromníci. Vari sa z nich takí veľkí republikáni stali dávno a nebáli sa náhodou práve oni doteraz republiky, pretože v nej videli iba samý zmätok a iba krôčik ku komunizmu, ktorého sa báli? Konvent počas prvej revolúcie rozdrobil vo Francúzsku veľký majetok emigrantov a cirkvi na malé parcely a začal ich predávať vzhľadom na vtedajšiu nepretržitú finančnú krízu. Toto opatrenie spravilo z obrovskej časti Francúzov boháčov a dalo im možnosť o osemdesiat rokov zaplatiť takmer bez mihnutia oka kontribúciu päť miliárd. Toto opatrenie síce prispelo k dočasnému blahobytu, ale na hrozne dlhý čas paralyzovalo demokratické snahy, keďže nesmierne

zvážilo armádu súkromníkov a vydalo Francúzsko napospas neobmedzenej vláde buržoázie – prvého nepriateľa démosu. Bez tohto opatrenia by sa buržoázia ani za nič tak dlho neudržala na čele Francúzska, kde zamenila jeho predošlých pánov – šľachtu. No v dôsledku toho už nezmieriteľne zosurovel aj démos, sama buržoázia zvrátila prirodzený chod demokratických snáh a premenila ho na túžbu po pomste a nenávisti. Separácia oboch strán dosiahla takú mieru, že sa celý organizmus krajiny definitívne rozložil, až tak, že sa zlikvidovala akákoľvek možnosť ho zregenerovať. Ak sa Francúzsko doteraz akoby držalo pokope, je to len vďaka tomu istému zákonu prírody, vďaka ktorému sa ani hrst snehu nemôže roztopiť skôr ako za čas na to potrebný. Tento príznak celistvosti nešťastní buržuovia, a spolu nimi aj množstvo naivných ľudí v Európe, ďalej považujú za živú silu organizmu a tým v sebe živia klamnú nádej, a zároveň sa trasú od strachu a nenávisti. No jednotnosť sa v podstate definitívne stratila. Oligarchovia berú ohľad len na prospech bohatých, demokracia len na prospech chudobných, ale o spoločenský prospech, o prospech všetkých a budúcnosť celého Francúzska sa už teraz nikto nestará okrem fantastov socialistov a fantastov pozitivistov, ktorí vyzdvihujú vedu a čakajú od nej všetko, čiže nové zjednotenie ľudí a nové princípy spoločenského organizmu, už matematicky pevné a neochvejné. No veda, na ktorú sa tak spoliehajú, je teraz sotva schopná sa do toho pustiť. Ťažko si predstaviť, že by veda natoľko poznala podstatu človeka, by dokázala neomylné zaviesť nové zákonitosti spoločenského organizmu, a keďže v tejto veci sa nemôže váhať a čakať, sama od seba tu vyvstáva otázka: Je veda pripravená na takúto úlohu *teraz hneď*, ak by aj táto úloha nebola nad jej sily v jej ďalšom budúcom rozvoji? (Tvrdeniu, že táto úloha nepochybne je nad sily ľudskej vedy, dokonca aj v celom jej budúcom rozvoji, sa zatiaľ vyhneme.) Keďže samotná veda zrejme odmietne reagovať na túto výzvu, je jasné, že celé hnutie démosu vo Francúzsku (a aj všade, na celom svete) zatiaľ riadia iba fantasti, a fantastov zasa – všemožní špekulanti. Nuž a vari niet

fantastov aj v samotnej vede? Pravda, fantasti ovládli toho hnutie dokonca právom, pretože iba oni sa v celom Francúzsku starajú o zjednotenie všetkých a o budúcnosť, a teda práve oni akosi morálne vo Francúzsku preberajú žezlo, napriek ich zdanlivej slabosti a fantazírovaniu, a to všetci cítia. No najstrašnejšie na tom je, že popri všetkom tom fantazírovaní sa tu objavilo aj to najkrutejšie a najneľudskejšie úsilie, už nie fantastické, ale reálne a historicky nevyhnutné. Celé ho vyjadruje porekadlo: „Ote toi de là, que je m’y mette” (Vypadni preč, ja sa postavím namiesto teba!). U miliónov príslušníkov démosu (okrem veľmi nepočetných výnimiek) na prvom mieste, na čele všetkých túžob stojí túžba orabovať súkromníkov. Nesmieme však viniť chudobných – oligarchovia ich sami držali v tejto temnote, a až do takej miery, že, až na zanedbateľné výnimky, všetky tie milióny nešťastných a slepých ľudí si nepochybne, skutočne a veľmi naivne myslia, že prostredníctvom tohto orabovania zbohatnú a že práve v tom spočíva celá sociálna idea, o ktorej im rozprávajú ich vodcovia. Ale ako by vôbec mohli pochopiť svojich vodcov fantastov alebo nejaké tie proroctvá o vede? Napriek tomu nepochybne zvíťazia a ak bohatí včas neustúpia, budú sa diať strašné veci. No nikto včas neustúpi – možno vlastne aj preto, že už prešiel čas ústupkov. A bedári ich sami ani nebudú chcieť, teraz nepristúpia na nijakú dohodu, ani keby im dávali všetko: stále si budú myslieť, že ich klamú a ošmekávajú. Chcú sa s nimi porátať sami.

Bonapartovia sa držali práve vďaka tomu, že im sľubovali možnosť dohody a dokonca robili v tomto smere mikroskopické pokusy, lenže vždy zákerné a neúprimné. Oligarchovia sa v nich však sklamali, a démos im tiež ani trochu neverí. Pokiaľ ide o vládu kráľov (staršej línie), tí môžu predložiť proletárom ako záchranu v podstate len rímskokatolícku vieru, ktorú nielen démos, ale ani väčšina Francúzska už dávno nepozná, a ani nechce poznať. Hovorí sa dokonca, že v poslednom čase sa medzi proletármi nesmierne vzmáha špiritizmus, prinajmenšom v Paríži. Mladšiu líniu kráľov

(orleánsku) znenávidela dokonca aj sama buržoázia, hoci istý čas túto rodinu považovali za akúsi prirodzenú vodkyňu francúzskych súkromníkov. No ich neschopnosť už je všetkým jasná. Napriek tomu sa súkromníci museli zachraňovať, museli si bezpodmienečne a čo možno najskôr nájsť vodcu do veľkej a poslednej bitky so strašným budúcim nepriateľom. Rozum a inštinkt im tentoraz našepkali spoľahlivé tajomstvo a oni si vybrali republiku.

Je taký politický, a možno aj prirodzený, zákon prírody, ktorý spočíva v tom, že dvaja silní a najbližší susedia, nech by boli akokoľvek zadobre, vždy skončia pri túžbe zlikvidovať toho druhého a skôr či neskôr túto túžbu aj uskutočnia. (O tomto pravidle silných susedov by sme mali aj my Rusi trochu viac porozmýšľať.) „Od červenej republiky je priamy prechod ku komunizmu“ – táto myšlienka doteraz strašila súkromníkov Francúzov a tak veľa času muselo prejsť, kým sa zrazu veľká väčšina z nich teraz dovätipila, že práve najbližší susedia budú ich najneľútostnejšími nepriateľmi, už len z dôvodu sebazáchovy. V skutočnosti, napriek takému blízkemu susedstvu červenej republiky a komunizmu, – čo vlastne môže byť väčšmi nepriateľsky naladené a radikálne protikladné voči komunizmu, ak nie republika, dokonca hoci aj krvavá republika deväťdesiateho tretieho roku? V republike má popredné miesto forma republiky a „la république avant tout, avant la France“⁴. V republike sa všetka nádej obracia na formu: nech bude namiesto Francúzska aj „Macmahónia“, len nech sa to nazýva republika – taká je charakteristika dnešného „vítazstva“ republikánov vo Francúzsku. Vo forme teda hľadajú spásu. Na druhej strane čo má komunizmus čo zaujímať republikánska forma, keď vo svojej podstate odmieta nielen akúkoľvek formu vládnutia, ale aj samotný štát, aj celú súčasnú spoločnosť? Tento zjavný protiklad, túto vzájomnú antitéznu dvoch síl si musela masa Francúzov uvedomovať osemdesiat rokov, a nakoniec si ju uvedomila a – nastolila republiku: nepriateľovi

⁴ Republika je viac ako všetko, viac ako Francúzsko. (*fi*)

nakoniec predložila toho najnebezpečnejšieho a preňho najprirodzenejšieho súpera. Keď sa republika zmení na komunizmus, za nič na svete sa nebude chcieť dať zničiť. Republika je v podstate najprirodzenejšie vyjadrenie a forma buržoáznej idey, a aj celá francúzska buržoázia je dieťa republiky, vytvorila a zorganizovala ju jedine republika v čase prvej revolúcie. Takto sa separácia definitívne ukončila. Vojna je vraj ešte ďaleko. Sotva je až tak ďaleko. Možno by bolo lepšie neodďaľovať rozuzlenie. Socializmus už teraz rozožral Európu, a dovtedy už podkope definitívne všetko. Knieža Bismarck o tom vie, ale príliš po nemecky sa spoľieha na krv a železo. Čo sa tu však dá urobiť krvou a železom?